

Viachaslau Shved

Uniwersytet Warszawski
v.shved@uw.edu.pl

Noemi Zielińska

Uniwersytet Warszawski
noemi.z@wp.pl

Podróż biograficzna po miastach Franciszka Skoryna

Zadanie, jakie postawili przed sobą autorzy, to analiza zawierającej materiały biograficzne literatury przedmiotu, oraz pokazanie społeczeństwu polskiemu wyników wszystkich badań w przystępnej formie. Artykuł pomoże zainteresowanym poszerzyć wiedzę z zakresu literatury oraz kultury białoruskiej. Na tle opisów miast, w których mieszkał i które odwiedził Franciszek Skoryna, przedstawiono charakterystykę okresu renesansu – niezwykle ważnego dla rozwoju literatury.

Słowa kluczowe: Skoryna, drukarstwo, Biblia, historia miast, zagadki biografii

Wstęp

Do dzisiaj aktualne pozostaje pytanie o pełną biografię Georgija Franciszka Skoryny¹ (Skaryny) – krzewiciela oświaty, humanisty, filozofa, wydawcy oraz założyciela pierwszej drukarni na ziemiach białoruskich. W pracach badaczy podejmujących próbę opisania biografii Franciszka Skoryny można znaleźć wiele luk i pomyłek, wynikających

---

¹ Biał. Францыск / Францішак Скарына, Francysk / Franciszek Skaryna, też spotykany zapis Skoryna.

prawdopodobnie z niedokładnego opracowania dokumentów z jego życia. Naszym zadaniem jest przede wszystkim analiza istniejącej literatury zawierającej materiały biograficzne. Większość literatury przedmiotu jest w języku białoruskim, często niedostępna polskim badaczom i czytelnikom. Artykuł przybliży miasta, w których żył i był Franciszek Skoryna, zarysuje klimat czasów Odrodzenia, pomoże zainteresowanym poszerzyć wiedzę na temat literatury białoruskiej.

Połock

Połock w latach 1500–1793² był stolicą województwa połockiego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nie był prowincją oderwaną od świata, lecz dzięki handlowi z miastami nadbałtyckimi i ziemiami niemieckimi, Koroną Polską, Czechami i Rusią Moskiewską coraz aktywniej włączał się w krwiobieg ekonomiczny i kulturalny Europy. To też powodowało wzrost zapotrzebowania na ludzi wykształconych, znających łacinę, języki obce, medycynę i inne nauki stosowane.

Skoryna urodził się w Połocku w rodzinie zamożnego³ handlarza futer, połockiego patrycjusza Luki Skoryny (stąd nazwisko – od *skora*, co znaczy skóra, futro)⁴. Dokładna data urodzenia Franciszka Skoryny jest nieznana i różne daty widnieją w różnych źródłach. S. Majchrowicz, N. A. Aleksjutowicz, S. K. Majchrowicz piszą, że urodził się między 1485 a 1490 r., a P. W. Władimirow, S. A. Podokszyn, A. F. Korszunow, G. Ja. Golenczenko wskazują „około 1490 roku”⁵. N. N. Szczekotichin jeszcze w 1925 r. uściślił datę: 6 marca 1486 r. (tego roku miało miejsce

---

² Zob. <http://www.starostwo.jaroslaw.pl/powiat/ogolnie-o-powiecie/partnerzy-zagraniczni/item/90-miasto-po%C5%82ock> [dostęp: 16.06.2017].

³ M. Janczuk podkreślał wysokie pochodzenie Skoryny, zob. B. Białokozowicz, *Franciszek Skoryna w ujęciu Mikołaja Janczuka*, Warszawa 1993, s. 317.

⁴ С. Майхровіч, *Георгій Скарына*, Мінск 1966, s. 21, 27; M. Kosman, *Historia Białorusi*, Wrocław 1979, s. 141.

⁵ Bohdan Cywiński podaje datę „około 1486 roku”, B. Cywiński, *Szańce kultur. Szkice z dziejów narodów Europy Wschodniej*, Warszawa 2013, s. 182.

zaćmienie Słońca, które sam Skoryna pokazał na swoim portrecie)⁶. Ponadto, gdy Skoryna w 1517 roku wydawał w Pradze pierwszą książkę, mógł mieć około 27 lat. Właśnie na tyle w przybliżeniu wygląda na owym portrecie⁷. Kastuś Tarasau jednak podważał prawdopodobieństwo podjęcia przez Skorynę studiów w wieku 14 lat i uzyskania doktoratu z medycyny w wieku 22 lat⁸.

Badacz W. Agiewicz podaje swoją wersję wyliczenia daty urodzenia: 23 kwietnia 1476 r., w dzień św. Grzegorza, kiedy gwiazdozbiór Pszczoły wstąpił w ekliptykę. Na jednym z portretów Skoryny widnieją pszczoły, stąd przezwisko „pszczoła”. Białorusini znają następujące patriotyczne słowa Skoryny: „Pszczoły i tym podobne bronią swoich barci. Tak i ludzie, gdzie urodzili i żywili się, do tego miejsca miłość dużą mają”. Agiewicz stwierdza, że Skoryna podaje w tym zdaniu czas swego urodzenia – pod gwiazdozbiorem Pszczoły, a także swoje imię z chrztu od świętego patrona – Georgij⁹.

W Połocku Skoryna otrzymał też podstawową edukację. B. Cywiński zaznacza, że dzięki wysokiemu urodzeniu trafił na kilka lat do stołecznej szkoły. Nauka w niej okazała się bardzo ważna, skoro przerwana najpóźniej w wieku lat siedemnastu, pozostawiła na całe dalsze, w kręgu łacińskim, życie, poczucie przynależności do języka i kultury ruskiej oraz prawosławnej (co najmniej w genetycznym aspekcie)¹⁰. E. L. Niemirovski pisze też, że „początkowo nauczaniem mógł zajmować się

---

⁶ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина. Жизнь и деятельность белорусского просветителя*, Минск 1990, s. 155–157; Ю. Лабынцэў, *Скарынаўскі календар*, Мінск 1988, s. 20; Г. Я. Галенчанка, *3 гісторыі жыццёвага шляху і дзейнасці Францыска Скарыны: цмяныя „факты” і перыяды*, Матэрыялы X Міжнародных кнігазнаўчых чытаньняў „Кніжная культура Беларусі XVI–XVII ст.”, Мінск 2014, s. 24.

⁷ Ю. Лабынцэў, *Скарынаўскі календар...*, s. 13.

⁸ К. Тарасаў, *Памяць пра легенды. Постаці беларускай мінуўшчыны*, Мінск 1994, s. 105.

⁹ В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны: У чыіх руках спадчына*, Мінск 2002, s. 136–137, 138, 140; Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 156.

¹⁰ В. Сувінскі, *Шансе культур...*, s. 182.

jakiś wynajęty służący w prywatnym domu”¹¹. Opowiada o szkole przy soborze Sofijskim i połockim księdzu Aleksym, który mógł być nauczycielem Skoryny. Oleg Lojko natomiast uważa, że Franciszek uczył się pisać w soborze, a potem u bernardynów¹².

Wilno

Wiek XVI można uważać za punkt szczytowy rozwoju Wilna. Królowie panujący wówczas, Zygmunt I Stary oraz Zygmunt August, otaczali Wilno szczególną opieką. Zwłaszcza ten drugi uważał je za swoje miasto rodzinne i przebywał w nim częściej i dłużej niż w jakimkolwiek innym mieście Rzeczypospolitej. Obok króli arystokracja litewska coraz częściej rezydowała w Wilnie. Wszystko to przyczyniło się do tego, że Wilno w tym czasie nie tylko było ośrodkiem życia politycznego i gospodarczego, ale stało się poważnym centrum kulturalnym. Na wiek XVI przypada też początek ruchu wydawniczego w Wilnie.

Pierwsze spotkanie Franciszka Skoryny z tym miastem miało miejsce na pewno w czasach jego dzieciństwa, kiedy Skoryna kontynuował naukę. Niemirowski pisze, że jego ojciec był związany z Wilnem ze względu na kupieckie interesy, żył tam też starszy brat Franciszka Iwan („mieszczanin wileński”). Przy katedrze biskupiej od dawna istniała szkoła, więc Skoryna mógł się tu kształcić. Uczył się gramatyki, retoryki i logiki, poznał łacinę¹³. O tym pisze także W. W. Agiewicz, dodając, że Skoryna nauczył się jeszcze języka greckiego i hebrajskiego¹⁴.

Drugi pobyt Skoryny w Wilnie przypadł na lata 1513–1516. Wtedy Skoryna był już zasłużonym uczonym, doktorem sztuk wyzwolonych i doktorem medycyny. Szukał sponsorów prac drukarskich i wydania Biblii ruskiej. Niemirowski dopuszcza, że Skoryna spotkał się z pra-

---

¹¹ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 159–160.

¹² А. Лойка, *Скарына на Градчаных. Аповесць*, Мінск 1990, s. 80.

¹³ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 162–163; В. Сувиński, *Szańce kultur...*, s. 182.

¹⁴ В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны: У чыіх руках спадчына...*, s. 41.

wosławnymi członkami patrycjatu wileńskiego, z książętami Konstantym Ostrogskim i Jurijem Słuckim, metropolitą Józefem Sołtanem¹⁵. Spotkał tu Bogdana Onkowa Grycewicza, który był radcą w magistracie wileńskim i asesorem w sądzie marszałkowskim¹⁶. Nazwisko Onkowa zamieszczono w praskich wydaniach Skoryny – *А накладом Богдановым Онкович з Виленского места [...] (Księga Hioba); А то ся стало накладом Богдана Онкова сына, радци места Виленского [...] (Psałterz, Księga Mądrości Salomona)*. Dobrze opisał to Niemirowski: w 6 wydawnictwach Skoryny znalazł 17 podobnych napisów. Stwierdził wtedy, że Grycewicz finansował Skorynę od 6 sierpnia 1517 do 19 stycznia 1518 roku¹⁷.

Trzeci raz Skoryna powrócił do Wilna jako wydawca Biblii. Wtedy organizował drukarnię w domu najstarszego burmistrza Wilna Jakuba Babicza. Dom jego stał przy ulicy Wielkiej, niedaleko ratusza i rynku. L. Janczuk¹⁸ podkreśla, że Skoryna, będąc już w Wilnie, nie podjął się dokończenia przekładu Starego Testamentu. Przypuszcza się, że nie miał wystarczającego warsztatu naukowego. Rozpoczął natomiast pracę nad Nowym Testamentem. Skoryna wydał około 1522 roku *Małą książeczkę podrózną*, czyli modlitewnik (w nakładzie 428 egzemplarzy¹⁹) i w 1525 roku *Apostola, czyli Dzieje Apostolskie i Listy* (w nakładzie 351 egzemplarzy²⁰). Wydał tu nie dwie, a dokładniej 22 książki, bo *Mała książeczka podrózna* to zbiór 21 osobnych książek. Ewangelie zostały wydane dopiero w roku 1580. Nigdy nie przetłumaczył Apokalipsy, której zresztą nie uważał za księgę kanoniczną. Do przetłumaczonych ksiąg biblijnych Skoryna napisał wstęp, posłowie i komentarze, co było nowością

¹⁵ E. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 216.

¹⁶ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар*, s. 36; У. Конан, *Боская і людская мудрасць (Францішак Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд)*, Мінск 1990, s. 18.

¹⁷ E. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 223–236.

¹⁸ L. Jańczuk, *Pierwszy białoruski przekład Biblii*, https://pl.wikisource.org/wiki/Pierwszy_bia%C5%82oruski_przek%C5%82ad_Biblii [dostęp: 16.06.2017].

¹⁹ Ibidem

²⁰ Ibidem.

w tamtych czasach. Oceniał w nich literacką wartość ksiąg biblijnych, informował czytelnika o sposobie rozmieszczenia materiału. Czasami dochodziły do głosu jego obywatelsko-patriotyczne, filozoficzne, etyczne i estetyczne poglądy. Należy jednak zaznaczyć, że jako humanistę epoki Odrodzenia cechowało go racjonalne podejście do natchnionych ksiąg biblijnych, o czym wspomina m.in. L. Jańczuk. Ważną kwestią przy wydawaniu Biblii były też pieniądze. Otóż Cywiński pisze, że wydawanie Biblii po białorusku przez Skorynę finansował mecenas Gasztołd, lecz można podejrzewać, że zbyt skromnie, gdyż Skorynie później zabrakło pieniędzy²¹. Ponadto w tym czasie (około 1520 roku) Skoryna ożenił się z Małgorzatą, wdową po zmarłym członku magistratu wileńskiego Jurim Odwerniku²². W 1525 r. natomiast Skoryna był świadkiem przekazywania akt biskupa wileńskiego Jana na fundację księcia Georgija Słuckiego²³.

Kolejny raz Skoryna był w Wilnie w 1529 roku, kiedy to wrócił z Królewca (a razem z nim lekarz księcia i drukarz) ze względu na trwającą sprawę sądową pomiędzy żoną Małgorzatą i jej rodziną. Była to sprawa o dom w Wilnie i inne dobra materialne, które pozostały po śmierci jej matki Doroty. Skoryna wtedy przedstawił dokumenty: wypis z ksiąg magistratu wileńskiego i list sądowy podpisany przez księdza biskupa Jana, których dom i inne mienie było przyznane Małgorzacie. Król Zygmunt potwierdzi przynależność mienia do Małgorzaty, a Skoryna otrzymał od niego list z królewską pieczęcią²⁴.

Niemirowski i J. Labyncew stwierdzają, że Skoryna pracował jako sekretarz i lekarz u biskupa wileńskiego Jana (Jan z książąt litewskich) – osoby wielce ciekawej: nieślubnego syna króla Zygmunta I²⁵. Agiewicz

²¹ B. Cywiński, *Szańce kultur...*, s. 183.

²² Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 5, 36, 41; С. Майхровіч, *Георгій Скарына*, s. 63; Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 418–419; В. Cywiński, *Szańce kultur...*, s. 183.

²³ *Франциск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў*, Мінск 1988, s. 87.

²⁴ *Ibidem*, s. 91–92, 324.

²⁵ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 15; Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина*, s. 421–423; *Франциск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 323.

natomiast zapewnia, że Skoryna nie był sekretarzem biskupa, bo został aresztowany w poznańskim więzieniu, przyjechał go ratować sekretarz i lekarz biskupa, Maciej Longij. Można więc twierdzić, że Skoryna współpracował z biskupem jako obserwator i doradca-handlarz²⁶.

Białoruski badacz prawa I. A. Jucho pisze też o uczestnictwie Skoryny w tworzeniu Statutu WKL w 1529 roku, a Niemirowski dodaje, że Statut ten miał być nawet drukowany w drukarni Skoryny, ale pożar w marcu 1530 roku, zaraza morowa, utrata władzy przez biskupa Jana i śmierć księcia Konstantego Ostrogskiego doprowadziły do załamania działalności drukarni²⁷.

Następnie 17 czerwca 1532 roku Franciszek Skoryna wystąpił o odszkodowanie w wysokości 6 tysięcy złotych za straty, które wyrządzili mu kredytorzy zmarłego brata. Jesienią, 21 listopada 1532 roku, król Zygmunt I specjalnym dekretem wyzwolił Franciszka Skorynę spod władzy sądu, wojewodów, kasztelanów i starostów²⁸.

Franciszek Skoryna spędził w Wilnie dwa lata (1532–1534), jednak przez to, że w WKL większość ludzi (katolików) obróciło się przeciwko niemu, musiał opuścić miasto. Nie mógł dłużej żyć i pracować w Wielkim Księstwie Litewskim i dlatego wyjechał do Moskwy.

Kraków

Wiek XVI był złotym okresem dla sztuki Krakowa; zasadniczą rolę odgrywał mecenat artystyczny króla Zygmunta I Starego oraz wpływy włoskie, początkowo za pośrednictwem węgierskiego dworu Jagiellonów. W tym okresie stale rosła liczba cechów, kwitła wymiana handlowa. Na terenie Krakowa działali wybitni budowniczowie i rzeźbiarze polscy oraz zagraniczni, tworzący nową architekturę w postaci pałaców

²⁶ В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны...*, s. 217, 219, 230.

²⁷ І. А. Юхо, *Статут Вялікага княства Літоўскага 1529, Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік*, Мінск 1988, s. 509; Е. Л. Немировский, *Францыск Скорина...*, s. 415, 416, 487.

²⁸ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар*, s. 15.

czy kamienic. Różnicowała się też społeczność miejska, obok patrycjatu i pospółstwa istniała miejska biedota. Na tym tle dochodziło do licznych konfliktów pomiędzy różnymi stanami.

W 1504–1506 roku Skoryna studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Ponad tysięczny skok z Wilna świadczy nie tylko o zamożności i o horyzontach jego ojca, ale też o istniejących już szlakach kulturalnych, dostępnych dla ruskiego mieszczańskiego syna²⁹. Franciszek w księdze metrykalnej był zapisany jako „Franciscus Luce de Ploczko” („Francysk, syn Luki z Płocka”)³⁰. Zamiast Połocka pomyłkowo napisano Płock³¹, ale w roku 1506, kiedy Skoryna uzyskał na akademii w Krakowie stopień bakałarza na wydziale sztuk wyzwolonych, nazwany już został w księdze promocyjnej „Francysk z Połocka, Litwin”. Między 1504 i 1506 podobnych zapisów nie było. W spisie uniwersytetu z 1504 roku Skoryna zapisany był pod numerem 258³². W Krakowie Franciszek poznawał sztuki wyzwolone: *trivium* – gramatyka, logika, retoryka oraz *quadrivium* – arytmetyka, geometria, muzyka. W tekście *Franciszek Skoryna w ujęciu Mikołaja Janczuka* można dowiedzieć się więcej o poglądach Franciszka na naukę³³. Niemirowski podaje także dokładną datę otrzymania przez Skorynę stopnia bakałarza – 14 grudnia 1506 r., nazajutrz po dniu św. Łucji. Wiadomo też, że Skoryna żył w bursie, murowanym domu na rogu ulic Wileńskiej i Gołębiej. W mieście miał też okazję zapoznania się z funkcjonowaniem drukarni. Codziennie idąc na zajęcia, przechodził obok domu Jana Gallera, gdzie znajdowała się drukarnia Niemca Kaspara Hohfedera, a później samego Gallera (do 1525). Drukowano tam również prace uniwersyteckich nauczycieli Skoryny oraz podręczniki, z których się uczył. Mógł je obejrzeć w księgarni przy drukarni, trzymać w swoich dłoniach wy-

²⁹ B. Cywiński, *Szańce kultur...*, s. 182.

³⁰ Ю. Лабынцаў Ю, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 13; У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 15.

³¹ *Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў*, s. 57.

³² С. Майхровіч, *Георгій Скарына*, s. 180.

³³ Zob.: B. Białokozowicz, *Franciszek Skoryna w ujęciu...*, s. 319.

dane książki, podziwiać grawiury. W Krakowie Skoryna mógł poznać również pracę młyna, w którym wyrabiano papier³⁴. Na ten temat pisze rosyjska badaczka N. G. Kuzmina; według historyka F. I. Bułhakowa, Skoryna właśnie w Krakowie zainteresował się drukarstwem³⁵.

Kopenhaga

W połowie XVI wieku Kopenhaga była ośrodkiem reformacji w Danii. Po niszczącej wojnie, tzw. hrabiowskiej, zaczęła się intensywna rozbudowa miasta. Wzniesiono słynną okrągłą Wieżę, Ratusz i Giełdę. Terytorium miasta objęło częściowo wyspę Amager, wychodząc poza stare mury otaczające Kopenhagę. W 1500 roku w Kopenhadze żyło 10 tysięcy mieszkańców³⁶. Ponadto reformacja w 1536 roku zakończyła na dobre walkę między biskupami Roskilde i królami Danii o to miasto, pozostawiając je w ręku tych ostatnich.

Niestety nie wiadomo, gdzie był Skoryna od grudnia 1506 do listopada 1512 roku. Na pewno uczył się, bo został magistrem i doktorem, a w dokumencie z Padwy nazywają go „doktorem sztuk wyzwolonych”, a żeby otrzymać tytuł „doktora medycyny” w Padwie, trzeba było studiować przez 3 lata medycynę i odbyć co najmniej roczną praktykę pod kierunkiem znanego lekarza. G. A. Golenczenko zaznacza natomiast, że prawdopodobnie Skoryna uczył się i otrzymał tytuł „doktora sztuk wyzwolonych” w Kopenhadze³⁷.

Istnieje też ciekawy zapis w jednym z dokumentów Uniwersytetu w Padwie: Skorynę nazywa się w nim „secretarii regis Datiae”. To ostatnie słowo dało powody do dyskusji badaczom życia Skoryny.

---

³⁴ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 166–167, 189, 192–193.

³⁵ Н. Г. Кузьмина, *Издательская деятельность Франциска Скорины в контексте произведений по истории книги на рубеже XIX–XX вв.*, Матэрыялы XI Міжнародных кнігазнаўчых чытаньняў, Мінск 2015, s. 23.

³⁶ *Lademann*, t. 15, Kopenhaga 1985, s. 200.

³⁷ Г. Я. Галенчанка, *3 гісторыі жыццёвага шляху і дзейнасці Францыска Скарыны...*, s. 26.

L. I. Władimirow uważa, że świadczy to o tym, że Franciszek pracował jako sekretarz króla Danii. Latem 1509 r. wielki książę litewski i król Polski Zygmunt I wyprawili poselstwo do Kopenhagi w celu zawarcia traktatu o przyjaźni. Skoryna mógł zatem być w składzie poselstwa, a później zostać na miejscu i studiować na miejscowym uniwersytecie³⁸. Cywiński także wspomina o pobycie Franciszka na dworze w kraju Dacja, co może oznaczać rumuńską Wołoszczyznę bądź królestwo Danii³⁹.

Co więcej, A. Żlukta w wywiadzie dla „Radia Swoboda” z 13 kwietnia 2017 roku powiedział, że w dzienniku papieskiego mistrza ceremonii jest zapis z listopada 1512 roku o audiencji u papieża Juliusza II trzech posłów duńskich. Z przemową do papieża zwrócił się sekretarz, którym był Skoryna⁴⁰.

Heidelberg

Od XIII wieku do 1720 roku miasto było siedzibą rodu Wittelsbachów i stolicą Palatynatu. W XV wieku na skutek konfliktów miasto utraciło swoje znaczenie. Dopiero czasy reformacji przyniosły rozwój. Przez to, że ostatecznie elektorzy Palatynatu przystąpili do wiary reformowanej – mało popularnej w Cesarstwie poza Szwajcarią i Holandią – byli oni zmuszeni do szukania sojuszy w odległych krajach Europy. Miasto dzięki uniwersytetowi stało się jednym z głównych ośrodków intelektualnych kalwinizmu. Zastąpiło z publikacji *Katechizmu Heidelberskiego* oraz bogatej Biblioteki Palatyńskiej (Bibliotheca Palatina) powstałej z księgozbiorów zrabowanych z likwidowanych klasztorów. Szczytem tej epoki był ślub księcia elektora Fryderyka V z królowną Elżbietą Stuart, córką króla Anglii.

---

³⁸ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 195; У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 17; *Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў*, s. 64.

³⁹ В. Cywiński, *Szańce kultur...*, s. 183.

⁴⁰ Za: www.svoboda.org/a/28427981.html [dostęp: 16.06.2017].

Według W. Agiewicza Skoryna w latach 1507–1512 uczył się na Uniwersytecie w Heidelbergu. Jego zdaniem Skoryna otrzymał tytuł magistra na wydziale teologicznym, o czym jest mowa w dokumencie Uniwersytetu w Padwie z 9 listopada 1512 roku⁴¹.

Padwa

Już w XVI wieku głód wiedzy skłaniał studentów do podróżowania do Padwy. XVI wiek przyniósł ogromne zmiany mentalne. Wcześniej jedynie księża mogli się pochwalić jako takim wykształceniem. Przedstawiciele rycerstwa byli analfabetami. W dobie Odrodzenia wszystko się zmieniło. Wykształcenie szerzyło się i nie tylko gwarantowało uznanie, ale również ułatwiało karierę. Stało się więc wartością społeczną. W Padwie uczyli się m.in. Kochanowski, Górnicki oraz Zamojski (który przez jakiś czas pełnił nawet funkcję jej studenckiego rektora).

Uniwersytet istniał tu od 1222 roku. Popularnością cieszył się wydział medyczny, na którym Skoryna zdał egzaminy na stopień doktora medycyny⁴². Świadczą o tym trzy dokumenty: z 5 listopada 1512 roku (głosowanie kolegium doktorów sztuk wyzwolonych i medycyny o dopuszczeniu do egzaminów); z 6 listopada 1512 roku (wstępna rozmowa i dyskusja na tematy, które Skoryna dostał kilka godzin wcześniej); z 9 listopada 1512 roku (egzamin, który bardziej przypominał ceremonię, bo już 6 listopada 1512 roku kwestia przyznania stopnia była stanowczo rozwiązana⁴³). Skoryna otrzymał w Padwie biret oraz togę absolwenta. Na uniwersytecie znajduje się też Sala Czterdziestu (Sala Akademicka), gdzie widnieje galeria znakomitych wychowanków uniwersytetu. Namalował ją w XX wieku Giacomo dal Forno. Jest tam także portret Skoryny⁴⁴.

---

⁴¹ В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны...*, s. 43.

⁴² В. Сувінскі, *Шансе культур...*, s. 182.

⁴³ Францыск Скарына. *Зборнік дакументаў і матэрыялаў*, s. 64–65, 67, 70–71, 73–74.

⁴⁴ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 204–205; С. Майхровіч, *Георгій Скарына*, s. 38–40.

Warto zwrócić również uwagę na to, że niektórzy badacze źle przetłumaczyli w tekście dokumentu z 5 listopada 1512 roku słowo „pauper” jako biedny, ubogi⁴⁵. Według W. W. Agiewicza termin ten mówi o powiązaniach Skoryny z zakonem templariuszy (Pauperes Commilitones Christi Templique Salomonis), który potajemnie działał w Europie Środkowej. Ponadto Agiewicz podaje Padwę jako miejsce śmierci Skoryny⁴⁶.

Jerozolima

W XVI wieku Jerozolima znalazła się pod panowaniem Turków osmańskich, którzy rządili nią aż do końca pierwszej wojny światowej, kiedy na Bliskim Wschodzie, m.in. terenach Izraela, utworzono tzw. Mandat Palestyny pod rządami brytyjskimi. Poza tym w XVI i XVII wieku odbudowano mury obronne miasta. Był to okres rozkwitu regionalnego handlu i gospodarki Jerozolimy. Agiewicz uważa, że Skoryna w latach 1512–1517 odbywał pielgrzymkę do Jerozolimy, do pozostałości świątyni Salomona, a na jednej z kolumn znajduje się jego znak „trójkąta” (trójkąt Salomona).

Praga

Wiek XVI to kolejny okres rozkwitu Pragi. Praga stała się wówczas centrum kulturalnym i politycznym Europy. W 1526 roku (wraz z Czechami) znalazła się pod władaniem Habsburgów – cesarza Ferdynanda I (1526–1564) i uzyskała liczne przywileje. Praga była jednym z najważniejszych miast w monarchii habsburskiej. Sytuacja uległa zmianie po 1541 roku (kiedy to pożar zniszczył w dużym stopniu Małą Stranę, Zamek i Hradczany) oraz po powstaniu stanowym, które miało miejsce

---

⁴⁵ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 13, 99; *Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 63–64.

⁴⁶ В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны...*, s. 40–41, 161, 195.

w 1547 roku. Powstanie wymierzone przeciwko Ferdynandowi I zostało stłumione, w mieście zaś wprowadzono ograniczenia w zakresie przywilejów i niezależności.

S. Majchrowicz pisze, że Skoryna wybrał Pragę, by zrealizować swoją misję drukowania książek, gdyż Praga była od dawna centrum europejskiej kultury i ruchu humanistycznego w świecie słowiańskim. Stąd niedaleko było do ośrodków techniki drukarskiej, czcionek, papieru i drukarzy (Wenecja, Norymberga, Augsburg)⁴⁷.

Badacze twierdzą, że należało przetłumaczyć Biblię na język ruski, a przedtem zbadać tłumaczenia na inne języki z oryginału; zabezpieczyć bazę techniczną i materialną (czcionka, drukarnia, papier), niezbędną do pracy drukarskiej. My, zgodnie z poglądem Golenczenki, stwierdzamy, że „pomysł stworzenia prywatnej drukarni w Pradze był zanadto ryzykowny, niewykluczone też, że skazany na niepowodzenie”⁴⁸. Skoryna na pewno wynajmował drukarnię u drukarza Mikulasza Konacza „na Starym Mieście w Pradze”. Pomieszczenie i pracowników zapewniał mu drukarz praski. Skoryna miał zaś swoje narzędzia do pracy i sam tłumaczył tekst⁴⁹. Poza tym w celu pozyskania sponsorów Skoryna musiał wyjechać do kraju rodzinnego, do Wilna, mijając po drodze Wrocław i Warszawę.

6 sierpnia 1517 roku – tak piszą prawie wszyscy badacze, podając datę wydania pierwszej książki Skoryny⁵⁰. Był to *Psalterz* wraz z przedmową i krótkim postowiem w nakładzie 142 egzemplarzy. Ogólny tytuł dla całej Biblii brzmiał: *Biblia russka, wyłożena doktorom Franciskom Skorinoju, iz sławnaho hrada Polocka, Bogu ko czti i ludem pospolitym k dobrotu nauczeniu*⁵¹. Jedyne Agiewicz ma na ten temat inne zdanie.

⁴⁷ С. Майхровіч, *Георгій Скарына...*, s. 52–54.

⁴⁸ Г. Я. Галенчанка, *3 гісторыі жыццёвага шляху і дзейнасці Францыска Скарыны...*, s. 26.

⁴⁹ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 226–228.

⁵⁰ Na przykład С. Майхровіч, *Георгій Скарына...*, s. 55; L. Jańczuk, *Pierwszy białoruski...*

⁵¹ L. Jańczuk, *Pierwszy białoruski...*

Uważa bowiem, że w czasach Skoryny rok zaczynał się we wrześniu – a więc wcześniej była wydana Księga Hioba z 10 września 1517 roku. Pisali o tym i inni historycy: w 1924 na Ukrainie P. Popow, a w 1969 *Encyklopedia Britannica*⁵². L. Jańczuk pisze, że:

*Przystępując do pracy nad Księgą Hioba, Skoryna uświadomił sobie, że zamiast przekładać na martwy i mało już dla współczesnego człowieka zrozumiały język, lepiej jest przekładać na język będący w aktualnym użyciu. W efekcie tego Księga Hioba wydrukowana 10 września ukazała się już w „ruskim” języku, a dokładniej w tym ruskim, który w XIX wieku nazwany zostanie białoruskim. Była to nie tylko pierwsza księga biblijna przełożona na język białoruski, ale także pierwsza wydrukowana w języku białoruskim książka. Również wszystkie następne księgi ST tłumaczył na język białoruski*⁵³.

Dyskusyjne jest też pytanie o liczbę wydrukowanych w Pradze ksiąg. Labyncew pisze o 23⁵⁴, Niemirowski i B. Cywiński o 20, bo Księgi Królewskie – to jedno wydanie, które ma jedną numerację stron, a Pięcioksiąg Mojżeszowy – to 5 ksiąg, które mają osobne strony tytułowe i osobną numerację. Ogólna liczba arkuszy – 1200⁵⁵.

Około 1535 roku Skoryna mieszkał na praskich Hradczanach, gdzie pracował jako osobisty lekarz, naukowiec i botanik-ogrodnik króla czeskiego i węgierskiego Ferdynanda I Habsburga⁵⁶. Białoruski filozof W. Konon sądzi, że Skoryna był w Pradze od maja 1535 do 1539 roku, kiedy to wyjechał do Neustadt⁵⁷.

Skoryna zmarł w Pradze. O śmierci, podobnie jak o dacie urodzenia, niewiele wiemy. Część badaczy pisze o latach czterdziestych

⁵² В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны...*, s. 60.

⁵³ L. Jańczuk, *Pierwszy białoruski...*

⁵⁴ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 5.

⁵⁵ Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 229.

⁵⁶ O tym okresie życia Skoryny napisał Oleg Lojka, zob. *Скарына на Градчаных. Аповесць*, Мінск 1990.

⁵⁷ У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 27–28.

XVI wieku, bo 2 czerwca 1540 roku w Pradze był pożar⁵⁸. W. I. Doroszkiewicz, G. Ja. Golenczenko, W. Konon natomiast przyjmują za datę śmierci koniec roku 1551 lub styczeń 1552, ponieważ w przywileju króla Ferdynanda I z 29 stycznia 1552 r. jest wzmianka:

My, Ferdynand I [...] ogłaszamy tym listem, że były doktor Franciszek Rus Skoryna z Połocka, nasz ogrodnik – w tym królestwie był obcym – odszedł na spokój wieczny i zostawił po sobie syna, Simeona Rusa, i pewne dobra, papiery, długi i inne, do niego należące mienie⁵⁹.

Czeski badacz A. W. Florowski w 1936 roku stwierdził zaś, że Skoryna zmarł nie później niż 29 stycznia 1552 roku, a W. Agiewicz wyliczył, że w czasie drukowania Biblii Skoryna pokazał na swoim portrecie, ile będzie żył, mianowicie 75, 16 lat; jeżeli do tej liczby dodać datę urodzenia 23 kwietnia 1476, to otrzymamy datę śmierci – 21 czerwca 1551 roku⁶⁰.

Według słów A. Żlukty, Praga lub miejsca, w których żył syn Franciszka, Simeon Rus (Český Krumlov, Jindřichův Hradec), mogą być miejscem pochówku Skoryny⁶¹.

Wittenberga

Na początku XVI wieku w mieście założony został słynny uniwersytet, na który w 1508 roku przybył pobierać nauki augustiański mnich Marcin Luter, późniejszy inicjator i teoretyk reformacji. To właśnie za

---

⁵⁸ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 15, 105; Л. И. Владимиров..., s. 58; *Краткая литературная энциклопедия*, Москва 1982, s. 893; *Советский энциклопедический словарь*, Москва 1982, s. 1231; Е. Л. Немировский, *Франциск Скорина...*, s. 511.

⁵⁹ У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 28–29; *Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў*, s. 193–194, 196–198; Г. Я. Галенчанка, *3 гісторыі жыццёвага шляху і дзейнасці Францыска Скарыны...*, s. 26.

⁶⁰ В. В. Агіевіч, *Імя і справа Скарыны...*, s. 153, 154.

⁶¹ Zob. www.svoboda.org/a/28427981.html; *Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 335.

jego sprawą Wittenberga rozślawiona została w całej Europie, kiedy to w 1517 roku na drzwiach miejscowej katedry przybił listę 95 swoich tez. W 1518 roku Fryderyk III ufundował uniwersytetowi katedrę języka greckiego, którą początkowo miał objąć znany lingwista Johannes Reuchlin. Po odmowie Reuchlina motywowanej zaawansowanym wiekiem, stanowisko przyznano Filipowi Melanchtonowi. W swoim pierwszym wystąpieniu Melanchton nawoływał do reformy uniwersytetu, upatrując źródła nowej myśli i inspiracji w lekturze oryginalnych tekstów antycznych.

Po Pradze Skoryna szukał innej drukarni, by dalej drukować książki. Wittenberga była jednym z możliwych miejsc pracy wydawniczej. Badacze piszą, że w 1520 roku Skoryna, będąc w tym mieście, chciał spotkać się z Marcinem Lutrem (warto wspomnieć, że Skoryna bywa porównywany z Lutrem). Ten żył tu i miał swoją drukarnię. *Katalog druków XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie* podaje pochodzące z niej druki (nr 5981–6097)⁶². Niemirowski pisze, że w Bibliotece Narodowej w Warszawie znajduje się 8 niewielkich arkuszy skorynieńskich, wyjętych z bazylejskiego wydania z 1525 roku komentarzy Marcina Lutra do Listu św. Piotra do Galatów⁶³. Ten fakt niejako potwierdza możliwość ich spotkania. Białoruscy badacze S. Majchrowicz i W. Konon uważają, że jest to wręcz pewne. Pierwszy twierdzi, że chcieli właśnie za to spalić Skorynę na stosie, ale zdołał się wybronić. Drugi uważa, że w tym czasie (1522–1524) Luter zaczął tłumaczyć Biblię na język niemiecki⁶⁴. Są jednak badacze, którzy sądzą, że Lutra przestraszono, ten ukrył się i spotkanie nie miało miejsca. Ponadto Niemirowski pisze, że w mieście od grudnia 1524 roku po wrzesień 1525 roku był „polski doktor Francisk”, który na zlecenie biskupów miał za 2 tysiące złotych „zlikwidować” Lutra, ale osoba ta nie ma nic

---

⁶² *Katalog druków XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, red. H. Mieczkowska, Warszawa 2015, s. 205–239.

⁶³ Ю. Лабінцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 94.

⁶⁴ У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 19; С. Майхровіч, *Георгій Скарына...*, s. 183.

wspólnego ze Skoryną, który wtedy drukował w Wilnie *Apostola* (marzec 1525)⁶⁵.

W tym miejscu warto wspomnieć nieco o religijności Skoryny. Według Olega Łatyszonka⁶⁶ na terytorium dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego ukształtowały się trzy narody: Litwini, Białorusini i Ukraińcy. Podział na ludzi „ruskiej i lackiej wiary” zaczął się komplikować w XVI wieku w wyniku wczesnych konwersji z prawosławia na katolicyzm, a od połowy tego wieku na protestantyzm. Archetypiczną postacią był pod tym względem Franciszek Skoryna, który był katolikiem zapewne nie w wyniku konwersji, gdyż najprawdopodobniej został ochrzczony tylko w obrządku rzymskim. Młody Skoryna zapisał się na uniwersytet krakowski jako „Litwin” (*Litphanus*), lecz później występował w Padwie jako „Rusin” (*Ruthenus*), a w Pradze jako „Rus” (*Rus*). Ponieważ był katolikiem, określenie „Rusin” można traktować jako termin etniczny, „Litwin” zaś – jako państwowo-polityczny. Miał przy tym wielki sentyment do swojej małej ojczyzny, „sławnego grodu Połocka”, lecz pole jego działalności to cała Ruś, nie wyłączając być może nawet Moskwy. O ile narodowa terminologia niczym nie wyróżnia go z ruskiego otoczenia, o tyle jego stosunek do języka ruskiego nosi już znamię nowych czasów. To język właśnie, a nie wyznanie, był dla niego wyznacznikiem „ruskości”. Skoryna nigdy nie wspomina o „ruskiej” lub „rzymskiej” wierze ani o prawosławnych czy katolikach, mówi tylko o chrześcijaństwie. Stąd też jego „Biblia ruska” to Biblia dla wszystkich Rusinów bez względu na wyznanie. W istocie rzeczy Skoryna zaproponował już nie etniczny, lecz narodowy model samoidentyfikacji. Był to model narodu jako wspólnoty etnokulturalnej, a nie politycznej, a zgodnie z takim modelem rozwinęły się procesy narodotwórcze w Europie Środkowo-Wschodniej.

⁶⁵ Е. Л. Немировский. *Франциск Скорина...*, s. 427–428; *Франциск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 78–79, 322–323.

⁶⁶ Zob. http://www.teremiski.edu.pl/images/stories/zdjecia_w_artykulach/2012_2013/oleg%20%A3atyszonek_kszta%20B3towanie%20si%EA%20%B6wiadomo%20B6ci%20narodowych%20w%20obszarze%20wkl.pdf [dostęp: 16.06.2017].

Wrocław

Od 1517 roku we Wrocławiu, podobnie jak w Europie rozgorzał ruch antykościelny. Z miasta zostali wypędzeni franciszkanie, bernardyni, augustianie oraz joannici. Kilka lat później pierwsze kazania protestanckie w kościele św. Marii Magdaleny wygłosił Jan Hess. Potem miasto przeszło pod rządy dynastii Habsburgów.

Pierwszy raz Skoryna był we Wrocławiu przejazdem, w czasie podróży z Padwy do Wilna, kiedy szukał miejsca na założenie drukarni oraz sponsorów (w latach 1512–1517). Możliwe, że spotkał się z rodziną biskupa Jana Turzo, która w swoim czasie finansowała publikowanie słowiańskich ksiązek w drukarni Szwajjpolta Fijola. Niemirowski pisze, że nie ma podstaw, by uważać, że w tym mieście Skorynie w 1520 roku zarekwirowano książki. Według niego Franciszek mieszkał w 1529 roku przez pewien czas we Wrocławiu⁶⁷. O. Lojka natomiast ma inne zdanie na ten temat; opowiada o skonfiskowaniu ksiązek oraz sprawie drukarza w sądzie, która zakończyła się spaleniem części druków⁶⁸.

Grodno

Grodno było miastem katedr, zamków i pałaców. Tak pięknym w XVI stuleciu, że jego panorama – miedzioryt Franza Hogenberga – znalazła się wśród widoków najpiękniejszych miast Europy w sławnym dziele Georga Brauna *Civitates orbis terrarum*. Ważną rolę w gospodarczym rozwoju miasta odegrała żona Zygmunta I Starego królowa Bona. Stefan Batory w okresie wojny z Wielkim Księstwem Moskiewskim przeniósł tu, nad Niemen, swoją główną rezydencję. Przebudował zamek w stylu renesansowym, od tamtej pory nazywany Zamkiem Batorego. Poza tym ufundował kolegium jezuitów.

---

⁶⁷ E. Л. Немировский. *Франциск Скорина...*, s. 216, 244–245.

⁶⁸ А. Лойка, *Францыск Скарына, або Сонца Малдзіковае. Раман-эсэ*, Мінск 1990, s. 163–174.

Niemirowski pisze o drodze Skoryny z Pragi do Wilna w 1519 lub 1520 roku, po zamknięciu drukarni: „Najkrótsza droga do Ojczyzny wiodła przez Bolesław, Wrocław, Warszawę, Grodno”⁶⁹. Badacz jednak nic więcej nie napisał o Grodnie, tylko o Wrocławiu. Wiadomo jednak, że w lutym lub w marcu 1522 roku Skoryna odwiedził Grodno, gdy odbywało się tu posiedzenie walnego sejmu Wielkiego Księstwa Litewskiego. Na nim ograniczono prawa prawosławnych (zakaz zajmowania stanowisk państwowych) i postanowiono zacząć tworzenie Statutu WKŁ⁷⁰. Skoryna spotkał się też pod Grodnem z pewnym panem grodzieńskim z inicjatywą organizacji szkoły – z początku w jego majątku, a później w innych⁷¹.

Moskwa

W XVI wieku miasto szybko przekształciło się w wielki ośrodek handlowy, rzemieślniczy, stało się centrum kultury ogólnorosyjskiej. Kremłowską twierdzę otoczono murem, zachowanym do czasów współczesnych. Poza tym za czasów panującego w Moskwie w latach 1533–1584 Iwana IV Groźnego miasto otrzymało połączenie morskie, poprzez Morze Białe, z krajami Europy Zachodniej.

Niektórzy badacze piszą o tym, że Skoryna w końcu lat dwudziestych XVI wieku jeździł do Moskwy⁷². Na przykład O. Lojko napisał o tym, że tu Franciszek szukał pomocy dla swojej sprawy, ale prawosławna Moskwa go nie wspomogła. Książę moskiewski Wasyl III odjechał, a metropolita Daniel postrzegał drukowanie książek jako sprawę diabelską i uważał Skorynę za heretyka oraz szpiega króla Zygmunta⁷³. Badacze S. Braga (W. Tumasz), A. Flarowski, I. Pierwolf,

---

⁶⁹ Е. Л. Немировский. *Франциск Скорина...*, s. 239, 408.

⁷⁰ А. П. Гостев, В. В. Кронон Швед, *Летопись города на Немане (1116–1990 гг.)*, Гродно 1993, s. 20–21.

⁷¹ А. Лойка, *Франциск Скарына, або Сонца Маладзіковае...*, s. 226–227.

⁷² С. Майхровіч, *Георгій Скарына...*, s. 71.

⁷³ А. Лойка, *Скарына на Градчанах. Аповесць...*, s. 94.

W. Doroszkiewicz, W. Konon datują podróż Skoryny do Moskwy na lata 1525–1533 („ад выхаду „Апостала” да смерці князя Васіля Іванавіча”⁷⁴).

Ponadto w 1963 roku S. Braga podkreśla, że Skoryna pojechał do Moskwy, gdyż szukał możliwości sprzedaży ksiąg religijnych, chciał też zorganizować pracę w drukarni, znaleźć dla siebie praktykę medyczną lub kupiecką. Miał ze sobą książki wydrukowane w Pradze i Wilnie. W Moskwie spalono natomiast niepożądane materiały, ponieważ nie były one w języku cerkiewnosłowiańskim, lecz w języku zrozumiałym dla zwykłego ludu. Osoba przynależąca do „Cerkwi rzymskiej” na terytorium Moskwy nie pragnęła edukacji dla swojego narodu oraz rozwoju drukarstwa⁷⁵. O owym pomysle zorganizowania dużego, religijnego zakładu wydawniczego w Moskwie pisze też Cywiński⁷⁶.

Królewiec

W latach 1466–1525 Królewiec (teraz Kaliningrad, Federacja Rosyjska) był stolicą zależnych od Królestwa Polskiego Prus Zakonnych. W czasie wojny polsko-krzyżackiej 1519–1521, oblegany był w maju 1520 przez polskie wojska zaciężne pod wodzą hetmana wielkiego koronnego Mikołaja Firleja. Po sekularyzacji zakonu krzyżackiego w 1525 miasto stało się stolicą Prus Książęcych, zależnych od króla polskiego jako lenno. Ponadto w 1542 roku książę Albrecht Hohenzollern utworzył w Knipawie szkołę partykularną, w której mieli przygotowywać się kandydaci do studiów uniwersyteckich. Szkoła w 1544 roku została przekształcona w Pedagogium, które istniało do 1617.

W połowie 1530 roku Skoryna służył tu u księcia pruskiego Albrechta Brandenburskiego Hohenzollerna (kuzyna biskupa Jana), który w liście

---

⁷⁴ У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 20; Францыск Скарына. *Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 337 (Doroszkiewicz); С. Брага, *Доктар Скарына ў Маскве*, Менск 1993, s. 30.

⁷⁵ С. Брага, *Доктар Скарына ў Маскве...*, s. 13, 14, 24, 27, 35–40.

⁷⁶ В. Cywiński, *Szańce kultur...*, s. 183.

do magistratu wileńskiego z 18 maja pisał: „Nie tak dawno przyjęliśmy przybyłego w nasze władanie i Księstwo Pruskie sławnego męża Franciszka Skorynę z Połocka”. 16 maja 1530 roku Albrecht Brandenburski/Hohenzollern dał Franciszkowi przywilej podróży do Wilna i podpisał poselstwa do wileńskiego wojewody, wielkiego kanclerza A. Gasztolda. Księżę pruski Albrecht prosił o okazanie wszelkiej pomocy Skorynie i zwrócenie mu dóbr skonfiskowanych⁷⁷. Podobno też sam Albrecht Hohenzollern dorzucał się do „funduszu biblijnego” Skoryny⁷⁸. Poza tym w jednym z dokumentów napisano, że Skoryna to „znakomity wykładowca”, w drugim, że „jasnego lekarskiego talentu”⁷⁹. Możliwe więc, że Skoryna wykładał i leczył w Królewcu. Przypuszcza się, że porzucił miasto, gdyż musiał jechać do Wilna, gdzie miał miejsce pożar, o którym była mowa wcześniej.

Poznań

W XVI wieku Poznań przeżywał swój złoty wiek; należał do bardziej znaczących w kraju ośrodków kultury, wiedzy medycznej oraz handlu międzynarodowego skupiającego większość polskiego importu i handlu tranzytowego między Wschodem i Zachodem. Korzystając z ogólnokrajowej i międzynarodowej koniunktury, rozwijał się handel i produkcja rzemieślnicza, szczególnie garbarstwo, kuśnierstwo, piwowarstwo i rzeźnictwo. Ponadto Poznań stał się znaczącym ośrodkiem nauki. W 1519 roku założono w mieście Akademię Lubrańskiego stanowiącą drugą wyższą szkołę w kraju, a w 1573 roku powstała następna poznańska uczelnia – Kolegium Jezuickie.

W lipcu 1529 roku zmarł w Poznaniu Iwan Skoryna, brat Franciszka, kupiec wileński (zajmował się handlem skórą, jak ojciec). Franciszek

⁷⁷ Е. Л. Немировский. *Франциск Скорина...*, s. 493–494.

⁷⁸ В. Сувиński, *Szańce kultur...*, s. 183.

⁷⁹ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 15, 49; У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 21, 23; *Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 96, 98–99, 102.

przybył do miasta, żeby rozwiązać swoje sprawy finansowe – jego żona inwestowała w działalność brata. Sprawa była rozpatrywana na trzech posiedzeniach miejscowego sądu i w ich wyniku żonie mieli zwrócić 23 500 futek, a jemu – 2500⁸⁰. Zwrotu jednak nie dokonano.

W marcu 1532 roku te sprawy znów zmusiły Skorynę do przyjazdu do Poznania. Za długi Iwana wierzyciele domagali się w kwietniu aresztowania Franciszka. Już 24 maja 1532 roku bratanek Skoryny, Roman, otrzymał od króla Zygmunta I dokument o uwolnieniu Skoryny z więzienia (był aresztowany przez 4 miesiące) i zwalniający od prześladowania sądowego za długi brata. 17 czerwca 1532 roku Skoryna złożył prośbę o wypłatę odszkodowania przez wierzycieli zmarłego brata Iwana. Mieli mu wypłacić „sześć tysięcy florenów węgierskich prawdziwej i należytej wagi”⁸¹. Lojko podejrzewa, że tym aresztowaniem prześladowali Skorynę nie tyle za długi brata, ile za jego pracę drukarską, gdyż publikował Biblię w języku pospolitym, w języku zwykłego ludu⁸².

Neustadt

O tym mieście nie ma zbyt wiele informacji. Jedyne w liście króla czeskiego Ferdynanda I Habsburga do sekretarza z 21 lipca 1539 roku możemy przeczytać:

*Po pierwsze, odnośnie do mistrza Francyska, włoskiego ogrodnika, biurowi Bogomskiego był oddany, nasz rozkaz opłacić pracę jego po czasie i rozliczyć się z nim, i żeby go więcej nie zatrzymywali. O tym my zawiadamiamy wystarczająco, bo on po tym przybył do naszego dworu i zatrzymał się na pewien czas tu i w Neustadt*⁸³.

---

⁸⁰ E. Л. Немировский. *Франциск Скорина...*, s. 490–491; *Франциск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 109–124.

⁸¹ Ю. Лабынцаў, *Скарынаўскі каляндар...*, s. 14, 15, 57, 65; У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 27; E. Л. Немировский. *Франциск Скорина...*, s. 500–503; *Франциск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў...*, s. 125–154, 328.

⁸² А. Лойка, *Скарына на Градчанах...*, s. 93.

⁸³ У. Конан, *Боская і людская мудрасць...*, s. 28.

Według nas, miasto to znajdowało się na Słowacji, należącej w tamtych czasach do Królestwa Czech.

Zakończenie

Franciszek Skoryna żył w różnorodnym środowisku – wielobarwnym XVI-wiecznym WKL. Układy sympatii i antypatii między prawosławnym Skoryną, moskiewską władzą cerkiewną, katolikiem Gasztołdem i luterańskim działaczem religijnym Albrechtem Hohenzollernem wydają się zaskakujące. Ten doktor nauk lekarskich żył na styku dwóch wielkich tradycji, dwóch wielkich kultur. To, jak dowodzi badacz jego twórczości Aleksander Naumow⁸⁴, nauczyło go rozumienia tradycji nie jako wzorca do bezmyślnego odtwarzania, lecz jako dynamicznego dziedzictwa, stanowiącego intelektualne wyzwanie. Dziś na Białorusi istnieje order i medal im. Franciszka Skoryny, uniwersytet, ulice i place nazwane jego imieniem. To wszystko świadczy o wyjątkowości tej postaci, o której warto pamiętać.

Bibliografia

- Białokozowicz B., *Franciszek Skoryna w ujęciu Mikołaja Janczuka*, Warszawa 1993.
- Cywiński B., *Szańce kultur. Szkice z dziejów narodów Europy Wschodniej*, Warszawa 2013.
- Jańczuk L., *Pierwszy białoruski przekład Biblii*, https://pl.wikisource.org/wiki/Pierwszy_bia%C5%82oruski_przek%C5%82ad_Biblii [dostęp: 16.06.2017].
- Katalog druków XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, red. H. Mieczkowska, Warszawa 2015.
- Kosman M., *Historia Białorusi*, Wrocław 1979.
- Lademann*, t. 15, Kopenhaga 1985.
- Агіевіч В., *Імя і справа Скарыны: У чыіх руках спадчына*, Мінск 2002.

---

⁸⁴ Zob. http://www.przegladprawoslawnny.pl/articles.php?id_n=1646&id=8 [dostęp: 16.06.2017].

- Брага С, *Доктар Скарына ў Маскве*, Спадчына № 4 – 1991.
- Галенчанка Г., *3 гісторыі жыццёвага шляху і дзейнасці Францыска Скарыны: цмяныя „факты” і перыяды*, Матэрыялы X Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў „Кніжная культура Беларусі XVI – XVII ст.”, Мінск 2014.
- Гостев А., Швед В.В. Кронон, *Летопись города на Немане (1116–1990 гг.)*, Гродно 1993.
- Конан У., *Боская і людская мудрасць (Францішак Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд)*, Мінск 1990.
- Краткая литературная энциклопедия*, Москва 1982.
- Кузьмина Н., *Издательская деятельность Франциска Скорины в контексте произведений по истории книги на рубеже XIX–XX вв.*, Матэрыялы XI Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў, Мінск 2015.
- Лабынцаў Ю., *Скарынаўскі календар*, Мінск 1988.
- Лойка А., *Скарына на Градчанах. Аповесць*, Мінск 1990.
- Лойка А., *Францыск Скарына, або Сонца Малдзіковае. Раман-эсэ*, Мінск 1990.
- Майхровіч С., *Георгій Скарына*, Мінск 1966.
- Немировский Е., *Франциск Скорина. Жизнь и деятельность белорусского просветителя*, Минск 1990.
- Советский энциклопедический словарь*, Москва 1982.
- Тарасаў К., *Памяць пра легенды. Постаці беларускай мінуўшчыны*, Мінск 1994.
- Францыск Скарына. Зборнік дакументаў і матэрыялаў*, Мінск 1988.
- Юхо І., *Статут Вялікага княства Літоўскага 1529, Францыск Скарына і яго час: Энцыклапедычны даведнік*, Мінск 1988.
- Źródła internetowe
- <http://www.starostwo.jaroslaw.pl/powiat/ogolnie-o-powiecie/partnerzy-zagraniczni/item/90-miasto-po%C5%82ock> [dostęp: 16.06.2017].
- http://www.teremiski.edu.pl/images/stories/zdjecia_w_artykulach/2012_2013/oleg%20A3atyszonek_ksztalowanie%20si%EA%20B6wiadomosc%20narodowych%20w%20obszarze%20wkl.pdf [dostęp: 16.06.2017].
- http://www.przekladprawoslawnny.pl/articles.php?id_n=1646&id=8 [dostęp: 16.06.2017].
- <http://www.tolerancja.pl/?literatura-bialoruska,272> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Skaryna-Francysk;3975828.html> [dostęp: 16.06.2017].

- <http://www.wilno.name/slawni-ludzie-i-wilno/ludzie-piora-drukarze.html#franciszek-skoryna> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://unici.pl/content/view/68.html> [dostęp: 16.06.2017].
- https://pl.wikisource.org/wiki/Pierwszy_bia%C5%82oruski_przek%C5%82ad_Biblii [dostęp: 16.06.2017].
- http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/64250/Jaworski_Iwo_Zarys_dziejow_Wilna.pdf [dostęp: 16.06.2017].
- <https://polskiedzieje.pl/dzieje-miast-polskich/krakow.html> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://www.wiekszaeuropa.pl/kopenhaga/historia-kopenhagi> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://www.voyager64.com/histpragi.html> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://navtur.pl/place/show/984,wittenberga> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://cowewroclawiu.pl/rozkwit-wroclawia-xiii-xvi-wieku/> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://www.echodnia.eu/swietokrzyskie/turystyka/art/8845077,bialorus-grodno-miasto-na-nadniemskiej-skarpie,id,t.html> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://www.economist.com/blogs/prospero/2017/01/slavic-scholar> [dostęp: 16.06.2017].
- <http://www.belarus.by/en/about-belarus/famous-belarusians/francysk-skaryna> [dostęp: 16.06.2017].
- www.svoboda.org/a/28427981.html [dostęp: 16.06.2017].

Biographic Travel through the Francysk Skoryna's Cities

Our task was to analyze the existing literature, which contained biographical materials and to show the Polish society the results of all studies in an easy-to-understand form. Most literature of the subject is in Belarusian language, often inaccessible to Polish researchers and readers. Our article will help the interested people to broaden their knowledge of Belarusian literature. Let's look at the cities in which Franciszek Skoryna lived and visited. Thanks to this, we will also be able to see the outline of the Renaissance, which is extremely important for the development of literature.

Key words: Scoryna, printing, Bible, city history, biography puzzles